

“DUNYO TA'LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG'OR USULLARI ILMIY JURNALI”

5-Iyun, 2026-yil

“JADIDLARNING MA'RIFATPARVARLIK FAOLIYATI VA ZAMONAVIY O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIGA TA'SIRI”

Abdurahmonova Nilufar Ibrohim qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti talabasi

Gmail: anilufar582@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada jadidchilik harakatining vujudga kelishi, uning asosiy g'oyalari hamda O'zbekiston taraqqiyotiga qo'shgan hissasi tahlil etiladi. Jadidlarning ta'lim, matbuot, adabiyot va madaniyat sohalaridagi faoliyati yoritilib, ularning milliy uyg'onish va zamonaviy jamiyat shakllanishida qoshgan hissalarini ochib beriladi.*

Kalit so'zlar: *jadidchilik, ma'rifatparvarlik, yangi usul maktablari, milliy uyg'onish, taraqqiyot, Turkiston, jadidlar.*

KIRISH

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston o'lkasi siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan murakkab davrni boshdan kechirayotgan edi. Rossiya imperiyasi mustamlakachilik siyosatining kuchayishi mahalliy aholining ijtimoiy hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Mavjud ta'lim tizimi zamon talablariga javob bermas, diniy maktab va madrasalarda asosan eski usuldagi ta'lim berilar edi. Bundan tashqari siyosiy, madaniy, iqtisodiy jihatdan inqiroz xolatiga tushib qolgan, mustamlaka tufayli rivojlanish past darajada bo'lgan o'lkada Turkiston ziyolilari chor Rossiyasining mustamlakachilik zulmidan qutulish, o'z milliy davlatchiligini tuzish, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotga yo'l ochish, xalqqa ziyo tarqatish choralari ko'rdi. Bu borada jadidchilik xarakati katta rol o'ynadi. Jadidchilik rus mustamlaka siyosatiga qarshi milliy demokratik xarakat bo'lib, u o'sha davr Turkistondagi qoloq iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sharoitda yashayotgan xalqlarni ma'rifatlashtirish, jamiyat xayotida ijtimoiy va madaniyisloxotlar o'tkazish, pirovardida milliy mustaqillik g'oyalari xayotga tadbiiq etish maqsadini o'z oldiga qo'ygan edi. O'rta Osiyo nisbatan Rossiya imperiyasining harbiy jihatdan ustunligi mahalliy aholining ochiqdan ochiq kurash olib borishiga imkon bermadi. Shuning uchun ham Vatan, millat, xalq qayg'usini tushungan kishilar, ayniqsa, ziyolilar xalqni ozodlikka eltuvchi yo'l bu - xalqni ma'rifatli qilish deb bildi. Ular xalqni ma'rifatli qilmasdan turib, mustaqillikni qo'lga kiritib bo'lmaydi, deb hisoblaganlar. Ziyolilar xalq orasida ilg'or g'oyalarni tarqatish maorif tizimini asosiy vosita deb bildilar. O'lka milliy ziyolilarining jamiyatni yangilashga va isoh qilishga qaratilgan harakati jadidchilik nomi bilan maydonga chiqdi. Jadidchilik yoki jadidizm (arabcha: جديد — yangi) — XIX asr oxiri XX asr boshida Turkiston, Kavkaz, Qrim, Tatariston hayotida muhim ahamiyat kasb etgan ijtimoiy-siyosiy, ma'rifiy harakatdir. Harakat vakillari xalqni ma'rifatli qilish, ta'lim tizimini isloh etish va milliy taraqqiyotga erishishni o'z oldilariga maqsad qilib qo'ydilar. Jadidlar Turkistonning taraqqiy etgan davlatlar qatoridan o'rin olishi uchun avvalo ilm-fan va ta'limni rivojlantirish zarur deb hisobladilar.

TADQIQOT METODLARI

“DUNYO TA'LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG'OR USULLARI ILMIY JURNALI”

5-Iyun, 2026-yil

Maqolani tayyorlash jarayonida tarixiylik, xolislik, qiyosiy tahlil va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, jadid namoyandalarining asarlari hamda zamonaviy tarixchilar tadqiqotlari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida tarixiy manbalarni o'zaro qiyoslash va umumlashtirish usullaridan ham foydalanildi.

NATIJALAR

Umumiy ko'rib chiqilgan natijalardan shuni bilishimiz mumkin-ki, Jadidchilik harakati Turkiston jamiyatida oddiy ma'rifiy oqim emas, balki ijtimoiy tafakkur, ta'lim tizimi va milliy ongni modernizatsiya qilgan kompleks tarixiy jarayon sifatida shakllangan. Ushbu harakat nafaqat o'quv-uslubiy yangilanishni, balki jamiyatning ijtimoiy ongida sifat o'zgarishini ham yuzaga keltirgan.

Tadqiqot natijalari asosida aniqlandiki, jadidlarning faoliyati uch asosiy yo'nalishda jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Birinchidan, ta'lim sohasidagi islohotlar an'anaviy o'qitish tizimidan farqli ravishda zamonaviy pedagogik yondashuvni shakllantirdi, bu esa savodxonlik darajasining oshishiga va ilmiy tafakkurning kengayishiga olib keldi. Ayniqsa, qisqa muddatda o'qish va yozishni o'rgatish usullari jamiyatning keng qatlamlarini bilim olish jarayoniga jalb qildi. Ikkinchidan, matbuot va nashriyot faoliyati orqali jamiyatda ilk bor ijtimoiy muammolar ochiq muhokama qilinadigan muhit paydo bo'ldi, bu esa jamoatchilik fikrining shakllanishiga zamin yaratdi hamda ijtimoiy ongning faollashuviga xizmat qildi. Uchinchidan, madaniy-ma'rifiy faoliyat natijasida milliy o'zlikni anglash jarayoni kuchaydi va yangi intellektual qatlam shakllandi, bu esa keyingi siyosiy va madaniy jarayonlar uchun asos bo'lib xizmat qildi.

Shu bilan birga, jadidlar tomonidan ilgari surilgan “ilm orqali taraqqiyot” g'oyasi bugungi O'zbekistonning ta'lim siyosati va ma'naviy rivojlanish konsepsiyasi bilan mazmunan uyg'un ekanligi kuzatiladi. Hozirgi kunda amalga oshirilayotgan ta'limni modernizatsiya qilish, yoshlarni zamonaviy bilimlarga yo'naltirish va milliy qadriyatlarni asrash siyosati jadidlar ilgari surgan tarixiy g'oyalarning mantiqiy davomidir. Bu uzviylik jadidchilikning faqat tarixiy hodisa emas, balki doimiy dolzarblik kasb etuvchi g'oyaviy manba ekanini ko'rsatadi.

Shunday qilib, jadidchilik harakati Turkiston tarixida nafaqat ma'rifiy uyg'onish, balki jamiyatni yangilashga yo'naltirilgan strategik intellektual harakat sifatida baholanadi va uning natijalari bugungi O'zbekiston taraqqiyotining ma'naviy va konseptual asoslaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu harakatning tarixiy ahamiyati uning jamiyatni ichki transformatsiya orqali o'zgartirishga qaratilganligi bilan yanada mustahkamlanadi.

MUHOKAMA

Jadidchilik harakati Turkiston jamiyatida yuzaga kelgan ijtimoiy-madaniy qoloqlik sharoitida milliy uyg'onish va ma'rifiy islohotlar harakati sifatida shakllandi. Ushbu harakatning asosiy yo'nalishi jamiyatni ichki islohotlar orqali modernizatsiya qilishga qaratilgan edi. Jadidlarning ta'lim sohasidagi faoliyati an'anaviy ta'lim tizimidan zamonaviy pedagogik yondashuvga o'tish jarayonini tezlashtirdi. Bu esa savodxonlik darajasining oshishi va jamiyatda ilmiy tafakkurning shakllanishiga olib keldi. Shuningdek, matbuot va ma'rifatparvarlik faoliyati ijtimoiy ongning rivojlanishiga va jamoatchilik fikrining

shakllanishiga zamin yaratdi. Bu jarayon jamiyatda muammolarni ochiq muhokama qilish madaniyatini yuzaga keltirdi. Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy va Abdurauf Fitrat kabi jadid namoyandalari tomonidan ilgari surilgan g‘oyalar milliy ong va madaniy taraqqiyotning shakllanishida muhim rol o‘ynagan. Umuman olganda, jadidchilik g‘oyalari zamonaviy O‘zbekiston taraqqiyotining ma’naviy asoslaridan biri bo‘lib, ta’lim va jamiyat rivojlanishida davomiy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Jadidchilik harakati Turkiston tarixida oddiy ma’rifiy oqim emas, balki jamiyatning ichki tuzilmasi va tafakkurini o‘zgartirgan kompleks modernizatsion harakat sifatida baholanishi lozim. Jadidlar faoliyati orqali jamiyatda ta’lim, madaniyat va ijtimoiy ong sohalarida sifat jihatidan yangi bosqich boshlangan. Jadidlarning asosiy tarixiy xizmatlaridan biri — an’anaviy, eskirgan ta’lim tizimini isloh qilib, zamonaviy bilimlarga asoslangan yangi pedagogik modelni shakllantirish bo‘lgan. Bu jarayon natijasida savodxonlik darajasi oshdi, ilmiy tafakkur shakllandi va jamiyatda yangicha intellektual qatlam vujudga keldi. Shuningdek, matbuot va ma’rifiy faoliyat orqali jamiyatda ijtimoiy ongning uyg‘onishi tezlashdi. Ochiq fikrlash, muammolarni muhokama qilish va jamoatchilik fikrining shakllanishi aynan jadidlar faoliyati bilan bog‘liq ravishda kuchaydi. Jadidlar tomonidan ilgari surilgan ma’rifat, taraqqiyot va milliy o‘zlikni anglash g‘oyalari keyingi tarixiy bosqichlarda milliy uyg‘onish va mustaqillik g‘oyalarining ma’naviy asosiga aylandi. Bu g‘oyalar bugungi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida ham o‘zining konseptual davomiyligini saqlab qolgan. Shu bois, jadidchilik harakati nafaqat tarixiy hodisa, balki milliy taraqqiyotning intellektual poydevorini yaratgan strategik ahamiyatga ega jarayon sifatida baholanadi. Jadidchilik harakati zamonaviy O‘zbekiston taraqqiyotining ma’naviy va g‘oyaviy asoslaridan biri bo‘lib xizmat qiladi. Ularning “ilm-fan orqali taraqqiyot” tamoyili bugungi ta’lim va rivojlanish siyosati bilan mazmunan uyg‘un hisoblanadi. Umuman olganda, jadidchilik harakati milliy ongni shakllantirish, jamiyatni modernizatsiya qilish va ma’rifatga asoslangan taraqqiyot yo‘lini belgilashda tarixiy ahamiyatga

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qosimov B. Milliy uyg‘onish. – Toshkent: Ma’naviyat, 2002.
2. Alimova D. Jadidchilik va milliy uyg‘onish jarayonlari. – Toshkent: Fan, 2010.
3. D. Alimova. Jadidchilik fenomeni. Toshkent: Akademnashr, 2022
4. G‘ulomov Mirzohid. O‘rta Osiyoda jadidchilik harakati va milliy uyg‘onish. Toshkent: Yangi asr avlodi. 2003.
5. A. Erkinov. Jadidchilik va o‘zbek adabiyoti. Toshkent. Yozuvchi 2007.
6. Munavvarqori Abdurashidxonov. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 2003.
7. Karimov I. A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
8. O‘zbekistonning eng yangi tarixi. – Toshkent: Akademnashr, 2021.
9. Rashidova D. Jadidchilik harakati va milliy uyg‘onish. – Toshkent, 2018.

**“DUNYO TA’LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG‘OR USULLARI
ILMIY JURNALI”**

5-Iyun, 2026-yil

10.Alimuhamedov S. Turkiston tarixida jadidchilik. – Toshkent, 2015.